

Եկեղեցական եւ աւխարհիկ տարրեր միտ միասին. — Այս եղած է միշտ ազգային ողջմտութեան կանոնը ազգին ներկային ու ապագային վերաբերող կարեւորագոյն գործառնութեանց, մանաւանդ անոր ճակատագրին հետ կապ ունեցող մեծ խնդիրներուն մէջ։ Ամէն անգամ որ ունեցած ենք պետական կեանք՝ արքունիքն ու հայրապետանոցը, տարբեր պարագաներու մէջ՝ միշտ ժողովուրդի ներկայացուցիչ իշխանութիւնը եւ Եկեղեցին համախոհ եւ համագործակից են եղած։ Չէ եղած ազգային շարժումի գործ մը կամ փորձ մը, Ղեւոնդեանց եւ Վարդանանց թուականի օրերէն սկսեալ մինչև Իսապէյ Օրիի, Շահամիրեանի եւ Յովսէփ Էմինի օրերը, եւ մինչև մեր ժամանակը, ուր այդ երկուքը միասին եղած չլինին։ — Ջուտ կրօնական բնոյթ ունեցող հարցերու մէջ կղերը ինքն իր մէջ միայն, ու աշխարհիկ դասը՝ զուտ քաղաքական նկարագիր ունեցող գործերու մէջ նոյնպէս լինելով հանդերձ, անոնք, իբրեւ անբաժանորէն կազմիչ տարրեր, իրարու համակիր, միմեանց օժանդակ եւ լրացուցիչ եղած են շարունակ ազգին կենդանութիւնը եւ յառաջիմութիւնը մշակող գործերու եւ հարցերու մէջ։ Այդ կցորդութիւնը հետեանքը եղած է անշուշտ ազգին հոգիին մէջ նոյն իսկ զգացումած պէտքի մը եւ պատմական պարագաներու։ Ո՛չ այդ պէտքը դադրած է այժմ զգալի ըլլալէ եւ ոչ այդ պարագաները փոխուած են. ընդհակառակն։ Երկու տարրերուն անհրաժեշտ յարակցութիւնը հրամայական է որ եւ է ատենէ աւելի։ Ղեւոնդեանց եւ Վարդանանց տօներուն կարգախօսը զայս պէտք է յիշեցընէ ամէնուս։

* * *

ՀԱՍՒԱՏՔԻ ՆԻ ՄՏԱՆՈՒՄԻ ԶՈՂՔԵՐ

Ն Ի Թ Ա Պ Ա Շ Տ Ո Ւ Թ Ի Ն

Հեռու ասէց եւ ընդ միշտ՝ ներթապալտութեան ողորմելի մեկնաբանութիւնները։ Թող ո՛ւնք որ անոր վերջահաս աշակերտները անհունը քաղաքականութեան նստք մը միայն համարին, առանց տեսնելու թէ այդպիսի նստք մը ինքն իսկ պիտի ենթադրէ մարդկութեան մէկ պէտքը, եւ թէ այսպիսի պէտք մը արամբանական պէտք մը միայն պիտի կրնար լինիլ։ Հնարել չէ ուրեմն աւտիկա, այլ օրինակել, մարդկային հոգին իր ձգտումներուն՝ իր բնութեանը, այսինքն նշարտութեան վերադարձնել։ Ի՞նչ է ուրեմն հունաւորը, եթէ անհուն չկայ. ի՞նչ է յարաբերականը՝ առանց բացարձակի։ Ո՛ւր է փաստը. ո՛ւր է ստուգութիւնը որ եւ է բանի. ո՛ւր է ողջմտութիւնը, եթէ այդ առաջին տեսալը չըլլայ։ — Ոգին աւելի ստոյգ է մեզի համար քան նիւթը, եւ հունաւորէն աւելի՝ անհունը։ Ու բնազդը, մարդկութեան անդամներէն իւրաքանչիւրին մէջ թերեւ տկարացած, ու գուցէ ոմանց մէջ ըստ երևոյթին չնշուած նոյն իսկ, աստուածայինին բնազդը դոյլ է մարդկութեան զանգուածին մէջ։ Այս էշմարտութիւնը կը վերերևի անոր մէջ, ինչպէս լիճի մը ջրաբերը ալքերու կը ցուցնեն այն գեղեցիկ կապտար, զոր չէի նշմարեր այդ հեղուկ զանգուածին ոչ մէկ կաթիլին մէջ։

Ծ Ո Յ Ս Ո Վ Լ Ի Հ Ա Ւ Ա Տ Ք Ը

Անկեղծ հաւատքը իրապէս լի է յոյսով։ Սերտիւ հաւատացող հոգին չի կրնար ընդունիլ թէ նա որ հաւատալ տուած է իրեն, սին ու պատիւր բանով մը պարգևատրուած է զինքը, Անիկա չի կրնար ինքզինքին ներել՝ աստուածաժպիտ խոստանազանցութեան մասին խորհիլ, իսկ եթէ երբեմն իր անձին անարժանութեան անշնչելի զգացումը, իր անդամներուն մէջ ձողիլն օրէնքին դէմ կուռող մարմինի օրէնքին տեսքը, Եկեղեցւոյ ժողին մէջ նոյն իսկ տեղի ունեցած այնքան ողբալի անհաւատարմութեանց տեսարանը կրնան առ ժամանակ մը մթաղենի իր յոյսը, նոյն այս բաները աւելի կրկնապատկուած եռանդով մը կրնան զինքը արագօրէն տանիլ Անոր որ՝ երբ ոչինչ գտնէ մեր մէջ մաքուր՝ կ'ուզէ եւ պիտի գիտնայ դնել մեր մէջ ամէն ինչ որ հանելի է իր շալաց...։

Մայրական գիրկին մէջ ներհող մանուկը կրնայ գէշ երազներ տեսնել, բայց երբ բանայ այն իր աչքերը, զինքը իր անձին աւելի սիրողին թեւերուն մէջ տեսնելով ինքզինքը, կը փայտի իր ընդունայն ստակումին վրայ։

Ա. Վ.